

AMOR DE PERDICIÓ

de
Camilo Castelo Branco

I

Domingos José Correia Botelho de Mesquita i Meneses, cavaller de llinatge i senyor d'una de les cases pairals més antigues de Vila Real de Trás-Os-Montes, era, el 1779, jutge de Cascais, i en aquest mateix any s'havia casat amb una dama de la cort, Rita Teresa Margarida Preciosa da Veiga Caldeirão Castelo Branco Pereira da Silva, filla d'un capità de cavalleria i néta d'un altre, António d'Azebedo Castelo Branco Pereira da Silva, tan notable per la seva jerarquia com per haver escrit un llibre important, en aquell temps, sobre l'art de la guerra.

Deu anys va consumir a Lisboa el batxiller de províncies, tots com a enamorat no correspost. Per assolir l'amor de la bella dama de Maria I no estava ben dotat: Domingos Botelho era lleig en extrem. Per insinuar-se com a bon partit a una filla segona li faltaven béns: la seva fortuna no anava més enllà de trenta mil *cruzados*, en propietats al Duero. Els dots de l'esperit tampoc no el recomanaven: era ben curt d'intel·ligència i s'havia guanyat entre els seus condeixebles de la Universitat l'epítet de *Brocas*, amb el qual són coneguts a Vila Real, encara avui, els seus descendents. Encertat o no, l'epítet *Brocas* ve de *broa*. Els estudiants van entendre que la rudesia del seu condeixeble procedia de les grans quantitats de pa de dacs que havia digerit a la seva terra.

Domingos Botelho devia tenir alguna vocació, i la tenia: era un flautista excel·lent. Va ser la primera flauta del seu temps; i tocant la flauta es va mantenir dos anys a Coïmbra, durant els quals el seu pare li va suspendre les mensualitats, perquè amb les rendes de la casa no n'hi havia prou per alliberar un altre fill d'un crim de mort.*

Graduat el 1767, Domingos Botelho se'n va anar a Lisboa a llegir en el Desembargament de la Cort, iniciació vulgar d'aquells que aspiraven a la carrera de la magistratura. Fernán Botelho, pare del batxiller, ja havia estat ben rebut a Lisboa, sobretot pel duc d'Aveiro, l'estima del qual va posar en perill la seva vida en la revolta regicida del 1758. El província va sortir de les masmorres de la Junqueira rehabilitat de la deshonrosa màcula, i fins i tot ben vist pel comte d'Oleiras, perquè havia pres part en la demostració d'aquest sobre la primacia de la seva genealogia davant la dels Pintos Coelhos do Bomjardin do Oporto: un litigi ridícul, però sorollós, motivat per la negativa del cavaller de Porto de casar la seva filla amb el fill de Sebastião José de Carvalho.

De les arts amb què el batxiller flautista va assolir l'estima de Maria i Pedro III, no en sé gaire. És tradició que l'home faci riure la reina amb les seves facècies, i tal vegada amb les ganyotes que mostren el millor del seu esperit. El que és cert és que Domingos Botelho freqüentava el palau, i rebia una pensió considerable de les butxaques de la sobirana, amb la

qual l'aspirant a jutge es va oblidar d'ell mateix, del futur i del ministre de justícia, que, molt pressionat, va confiar a les seves lletres el càrrec de jutge de Cascais.

Ja s'ha dit que es va atrevir amb els amors de palau no pas des de la poesia, com Luís de Camões o Bernardim Ribeiro, sinó més aviat enamorant amb la seva prosa provinciana i captant la disposició de la reina per entendre la duresa de caràcter de la dama. Al capdavant, devia ser feliç, el «doctor Bufeta» —que així era conegut a la cort—, per posar fi a la constant discòrdia entre el talent i la felicitat. Domingos Botelho es va casar amb Rita Preciosa. La Rita era una bellesa que, encara als cinquanta anys, podia presumir de ser-ho. I no tenia més dot, si no fem recompte d'un seguit d'avantpassats, uns bisbes, d'altres generals, i entre ells aquell que va morir fregit en un gran calder en no se sap quina terra morisca; una glòria, en veritat, una mica ardent; però d'importància tal que els descendents del general fregit van passar a dir-se *Calderons*.

La dama no va ser feliç amb el seu marit. Molesta amb els records de la cort, les pompes de les cambres reials i les peculiars maneres amoroses, que va immolar segons els capritxos de la reina. Aquesta enutjosa vida no va impedir que tinguessin dos fills i tres filles. El més gran era en Manuel, el segon en Simão; de les nenes, una era la Maria, la segona l'Ana, i l'última portava el nom de la seva mare i alguns trets de la seva bellesa.

El jutge de Cascais havia demanat un càrrec de més importància, i mentrestant esperava a Lisboa, a la parròquia d'Ajuda, cap al 1784. Aquest any va néixer en Simão, el penúltim dels seus fills. A la fi, però, sempre afavorit per la fortuna, va aconseguir un trasllat a Vila Real, la seva ambició suprema.

A una llegua de distància de Vila Real ja hi havia la noblesa de la vila esperant el seu paisà. Cada família portava la seva llitera amb el blasó de la casa. La dels Correias de Mesquita era, formalment, la més antiquada, i les lliurees dels criats, les més gastades i arnades que figuraven al seguici.

La Rita, en albirar el comitè de les lliteres, es va ajustar a l'ull dret la seva gran lent d'or, i va dir:

—Meneses, què és allò?

—Són els nostres amics i parents, que vénen a esperar-nos.

—En quin segle viuen, en aquesta muntanya? —va preguntar la dama de palau.

—En quin segle? El segle és el XVIII, tant aquí com a Lisboa.

—Vols dir? Pensava que el temps s'hi havia aturat al segle XII...

El marit va creure necessari riure la broma, tot i que no li havia fet gens de gràcia.

Fernão Botelho, pare del jutge, es va avançar al capdavant de la comitiva per oferir la mà a la seva nora, que baixava de la llitera, i conduir-la a la de la casa. La Rita, abans de veure la cara del sogre, li va mirar amb l'ull armat les sivelles d'acer i la bossa de la cua. Més tard diria que els cavallers de Vila Real eren menys endreçats que els carboners de Lisboa. Abans d'entrar a la vella llitera del seu marit, va preguntar, amb pèrfida serietat, si no hi hauria cap

risc d'anar dins d'aquella antigalla. Fernão Botelho va assegurar a la seva nora que la llitera encara no havia fet els cent anys, i que els matxos no passaven dels trenta.

L'arrogància amb què va rebre les cortesies de la noblesa —vella noblesa que s'hi havia instal·lat des del temps de Dinis, fundador de la vila— va fer que el més jove del seguici, encara viu fa dotze anys, em digués: «Sabíem que ella era dama de Maria I; i no obstant això, per la supèrbia amb què ens va tractar, ens vam arribar a pensar si no seria la mateixa reina». Repicaren les campanes de la vila quan la comitiva es va apropar a la Senhora da Almudena. La Rita li va dir al seu marit que la recepció de les campanes era la més sorollosa i barata. Van baixar a la porta de la vella casa de Fernão Botelho. La mainadera de palau va fer un cop d'ull a la façana de l'edifici i va pensar: «És un bell habitatge per a qui va ser criada a Mafra i Cinta, a Bemposta i Queluz». Dies més tard, la Rita va dir al seu marit que li feia por de ser devorada per les rates; que aquella casa era un cau de feres salvatges; que els sostres s'esfondraven; que les

parets no resistirien l'hivern; que els preceptes de la vida conjugal no obligaven a morir de fred una esposa delicada i acostumada als coixins del palau dels reis.

Domingos Botelho va estar d'acord amb la seva dona i va començar la construcció d'un palauet. Escassament li arribaven els recursos per als fonaments: va escriure a la reina i va obtenir un subsidi generós amb el qual va acabar la casa. Les baranes dels balcons van ser l'últim obsequi que la vídua reial va fer a la seva dama. Ens fa l'efecte que l'obsequi és un testimoni, fins ara inèdit, de la demència de Maria I. Domingos Botelho va donar ordre d'esculpir a Lisboa l'escut d'armes; però la Rita va insistir que hi quedessin quarterades també les seves. Va fer tard; l'escultor ja havia fet arribar l'obra i el magistrat no es podia permetre una segona despesa, ni volia disgustar el seu pare, orgullós del seu blasó. Finalment, la casa va quedar sense escut i la Rita va sortir victoriosa.**

El jutge hi tenia parents il·lustres. Les maneres de la noble dona es van doblegar davant els notables de la

província o, més aviat, els elevà a la seva alçada. La Rita tenia una cort de cosins; uns que es conformaven de ser cosins, d'altres que envejaven la sort del marit. El més audaç no s'atrevia a mirar-la de cara quan ella el guaitava amb la seva ullera, amb un posat tan altiu i burlesc que no quedaria estrany dir que la lent de Rita Preciosa era el sentinella més vigilant de la seva virtut.

Domingos Botelho desconfiava de l'eficàcia dels seus propis mèrits per omplir completament el cor de la seva dona. Li inquietava la gelosia, però ofegava els sospirs, temorós que la Rita se sentís injuriada per la sospita. I tindria raó per ofendre's. La néta del general fregit en el calder sarraí es reia dels cosins, que, per amor a ella, s'arrissaven i s'empolsaven els cabells amb molta cura i poca traça, o cavalcaven amb estrèpit per la calçada, fingint que els genets de la província coneixien les gràcies hípiques del marquès de Marialva.

No pensava de la mateixa manera, el jutge. L'intrigant que li trasbalsava l'esperit era el seu mirall. S'hi veia sincerament lleig, i trobava la Rita

cada cop més a la flor de la vida i més desdenyosa en el tracte íntim. No se li acudia cap exemple feliç de l'antiga història entre un marit deforme i una esposa bella. Només un li mortificava la memòria, i aquest, tot i ser una faula, li era contrari, com era el casament de Venus i Vulcà. Li recordava les xarxes que el ferrer coix fabricava per caçar els déus adúlter, i li sorprenia la paciència d'aquell marit. Es deia que, aixecat el vel de la perfídia, ni es queixaria a Júpiter, ni posaria paranys als cosins. Al costat del trabuc de Luis Botelho, amb el qual va fer caure l'alferes, n'hi havia una fila que el jutge feia servir amb més intel·ligència que el *Digesto* i les *Ordenações do Reino*.

Aquesta vida plena de sobresalts va durar sis anys, o potser més. El jutge havia compromès els seus amics per al trasllat, i va aconseguir més del que ambicionava: va ser nomenat proveïdor per a Lamego. La Rita Preciosa va deixar a Vila Real memòria duradora de la seva supèrbia, bellesa i gràcia d'esperit. Del marit, hi ha anècdotes que encara es recorden. Per no fer-me pesat, n'explicaré només dues. Un llaurador li va fer arribar una

vedella, i amb ella hi anava la vaca, perquè no s'esgarriés la cria. Domingos Botelho va fer recollir del magatzem la vedella i la vaca tot dient que qui donava la filla donava la mare. Una altra vegada es va donar el cas que li van enviar com a present uns pastissos en una rica safata de plata. El jutge va repartir els pastissos als nens i es va quedar la safata, dient que rebria com un escarni un present de dolços, que costaven deu *patacons*, quan era evident que els pastissos eren l'ornament de la safata. I així és com, encara avui, a Vila Real, quan es dóna un cas similar de quedar-se algú amb el contingut i el continent, diu la gent de la terra: «Aquest és com el doctor *Brocas*».

No em puc basar en la tradició per explicar els detalls de la vida del proveïdor a Lamego. Només sé que la Rita va avorrir la comarca i amenaçava el marit de marxar amb els cinc fills a Lisboa si ell no feia res per sortir d'aquella terra insuportable. Semblava que la noblesa de Lamego, sempre orgullosa d'una antiguitat que comença amb la proclamació d'Almacave, va menysprear l'altivesa de la dama de palau i va escodrinyar certes branques podrides del

tronc dels Botelhos Correias de Mesquita, deslluïnt les sanes pel fet d'haver viscut ell dos anys a Coïmbra tocant la flauta.

El 1801 trobem Domingos Botelho de Mesquita de corregidor a Viseu.

En Manuel, el més gran dels fills, té vint-i-dos anys i cursa el segon any de dret. En Simão, que en té quinze, estudia humanitats a Coïmbra. Les tres nenes són la vida i el plaer del cor de la mare.

El fill gran va escriure al seu pare queixant-se de no poder viure amb el germà, per por del caràcter sanguinari que té. Hi explica que a cada pas veu amenaçada la seva vida, atès que en Simão gasta en pistoles els diners dels llibres, conviu amb els pertorbadors més famosos de la Universitat i a les nits recorre els carrers insultant els habitants i incitant-los a la lluita amb xiulades. El corregidor admira la bravesa del seu fill Simão, i diu a la consternada mare que el noi té la figura i el geni del seu besavi Paulo Botelho Correia, el noble més valent que havia donat Trás-Os-Montes.

En Manuel, cada cop més espantat per les malifetes d'en Simão, surt de Coïmbra abans de les vacances i se'n va a Viseu a queixar-se i demanar al seu pare una altra destinació. La Rita vol que el seu fill sigui cadet de cavalleria. Manuel Botelho surt cap a Bragança, i s'hi justifica com a noble pels quatre costats per ser cadet.

Malgrat tot, en Simão torna a Viseu amb els exàmens fets i aprovats. El pare queda meravellat de la capacitat del fill, i li disculpa les extravagàncies per amor al seu talent. Li demana explicacions del seu mal viure amb en Manuel, i ell li respon que el seu germà el vol obligar a fer vida monàstica.

Els quinze anys d'en Simão més aviat semblen vint. És de complexió forta; un home atractiu amb les faccions de la seva mare, però oposat en caràcter. Escull els seus amics i companys entre la gentalla de Viseu. Si la Rita li censura alguna elecció indigna, en Simão fa burla de les genealogies i, sobretot, del general Caldeirão, que va morir fregit. Amb això n'hi va haver prou per aconseguir la malvolença de la seva mare. El corregidor veia les coses amb els ulls de

la seva dona, i va compartir el seu disgust en l'aversion al fill. Les germanes li tenien por, tret de la Rita, la més jove, amb qui jugava infantilment i a qui obeïa, sempre que ella li demanava, amb carícies de nena, que no anés amb persones malvades.

Cap a la fi de les vacances el corregidor va tenir un gran desengany. Va ser després que un dels seus criats hagués portat els matxos a beure i, per descuit o a propòsit, hagués trencat alguns càntrirs que hi havia a la vora del parapet de la font. Els amos dels atuellts van conjurar-se contra el criat, i el van apallissar. En Simão passava per allà en aquell moment i, armat amb un bastó que va desclavar d'un carro, va esberlar molts caps i va acabar el tràgic espectacle amb la gràcia de trencar tots els càntrirs. El populatxo il·lès va fugir espantat perquè ningú no s'atrevia amb el fill del corregidor, però els ferits es van incorporar i van anar a demanar justícia a la porta del magistrat.

Domingos Botelho bramava contra el fill, i va ordenar a l'alguatir en cap que el prengués per ordre seva. La Rita, no menys empipada, però empipada

com a mare que era, va fer arribar diners d'amagat al fill perquè, sense dilació, fugís cap a Coïmbra i esperés allí el perdó del pare.

El corregidor, quan va saber de l'acció de la dona, va fingir enuig i va prometre fer-lo capturar a Coïmbra. Però atès que la Rita va dir que la seva venjança era brutal i que s'havia erigit en jutge d'una ximpleria, el magistrat va desarrufar la seva severitat postissa confessant que realment era un jutge brutal i estúpid.

enamorada, i també una dama deslleial. En un altre punt de l'església hi havia, dedicant els ulls i el cor a la mateixa dona, un alferes d'infanteria. Marcos va reprimir la seva gelosia fins a la fi de l'ofici de la Passió. A la sortida del temple es va encarar amb el militar tot provocant-lo. L'alferes va tirar d'espasa, i el cavaller d'espasí. Durant molt de temps van parlar les armes sense revessos, ni sang. Els amics havien aconseguit aplacar-los, quan Luís Botelho, un altre germà de Marcos, va descarregar una escopeta al pit de l'alferes, i allí, a l'entrada de la «rua do Jogo da Bola», li va donar mort. L'homicida va quedar lliure per gràcia reial». (*N. de l'A.*)

** És la casa palau de la Rua da Piedade, que avui pertany al doctor António Gerardo Monteiro. (*Nota de la 1a edició.*)

NOTES DE PEU DE PÀGINA

* Fa vint anys que vaig sentir a un contemporani d'aquells successos explicar així l'assassinat: «Era Dijous Sant. Marcos Botelho, germà de Domingos, era als Oficis, a Sant Francesc, amb una dama, la seva

© *Editorial Belacqva, Barcelona. (De la traducció: Xulio Ricardo Trigo)*